

TÜRK TARİHİNDEN PORTRELER

Yılmaz Öztuna

ÖTÜKEN

YILMAZ ÖZTUNA, 20 Eylül 1930 İstanbul doğumludur. İstanbul'da lise tahsilinin yanında İstanbul Konservatuarı'na devam etti. 1950 Eylül'ünden 1957 Temmuz'una kadar Paris'de kaldı. Paris'in büyük kütüphanelerinde çalıştı. Paris Üniversitesi Siyasi İlimler Enstitüsü'nde Sorbonne'da Fransız Medeniyeti kısmında, Alliance Française'nin yüksek kısmında okudu ve Paris Konservatuarı'na devam etti. 13 yaşında ilk makalesi ve 15 yaşında ilk kitabı basıldı. 1969'da Adalet Partisi'nden Konya Milletvekili seçilerek Ankara'ya yerleşti. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nda denetleme kurulu üyesi, repertuvar kurulu üyesi, eğitim kurulu üyesi (Ocak 1966-Kasım 1981), Kültür Bakanlığı'nda bakan başmüşaviri (1974-77), İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı'nda kurucu yönetim kurulu üyesi ve Türk Musikisi Korosu'nda kurucu yönetim kurulu üyesi, Yay-kur (Yaygın Yüksek Öğretim) üniversitesinde Osmanlı siyasi ve medeniyet tarihi öğretim üyesi (1975-78), Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıklarında 1969'dan beri pek çok ihtisas kurulunda üye ve başkan oldu. 1974-1980 arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ansiklopedisi olan ve Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan *Türk Ansiklopedisi*'nin genel yayın müdürü olarak "K" harfinden "T" harfine kadar olan cildleri yayınladı. 1983 Mayıs'ında Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin kurucuları arasında bulunarak merkez genel yönetim kuruluna seçildi, sonra istifa etti. 1985'de Faisal Finans Kurumu müşaviri oldu.

Pek çok radyo ve televizyon programı yaptı, bunlarda konuştu. Bazı konuşmaları ABD, Fransa, Avusturya gibi ülkelerin televizyonlarında yayınlandı. Bazı kitap ve yazıları çeşitli dillere tercüme edildi. Dünyada ilk defa olarak Türk Musikisi Tarihi kürsüsünü kurdu. "Büyük Türkiye", "Osmanlı Cihan Devleti", "Büyük Türk Hakanlığı" gibi son yıllarda çok kullanılan tarihi ve siyasi tabirler, Yılmaz Öztuna'nındır. Ayasofya Hünkâr Mahfili'nin ibadete açılması ve Topkapı Sarayı'nda Hırka-i Saadet Dairesi'nde Kur'an okunması, 1000 Temel Eser, Ankara Devlet Konser Salonu ve İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nin Türk Musikisi'ne açılması gibi fikirler ve uygulamalar Yılmaz Öztuna'nındır ve siyasi iktidara onun tarafından telkin ve kabul ettirilmiştir. Türk Kara Kuvvetleri'nin ve Deniz Kuvvetleri'nin evvelce yanlış olarak kutlanan yıldönümlerini bugünkü doğru başlangıç tarihleri ile kutlanmasını sağlayan da Yılmaz Öztuna'dır. Birçok konferans verdi. 6 kıtada pek çok ülkeyi gezdi, devlet adamları ve halkla görüşerek incelemeler yaptı. Milletlerarası birçok kuruluşa üye seçildi.

Türkiye'de Osmanlı tarihinin çatışmasız bir anlayışla algılanmasında katkısı vardır. Türk Parlamenterler Birliği, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Ankara Aydınlar Ocağı, Anadolu Kulübü, Yahyâ Kemal'i Sevenler Cemiyeti, İstanbul Şehrini Güzelleştirme Derneği, Müsteşrikler Cemiyeti, WACL, APACL, NATO Parlamenterler Birliği, Parlamentolararası Türk-Japon ve

Türk-Kore, Türk-Suudi Dostluk cemiyetleri, Avrupa Konseyi cemiyeti, Yılmaz Öztuna'nın üye, kurucu olduğu veya bulunduğu milli veya milletlerarası kuruluşlar arasındadır.

1 Eylül 1998 tarihinden itibaren *Türkiye* gazetesinin başyazarlığını yaptı. 9 Şubat 2012 tarihinde Ankara'da vefat etti.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Bumın Kağan	11
Abdülkerîm Satuk Buğra Han	15
Birinci Sultân Süleymân-Şâh	21
Sultan Kılıç-Arslan	27
Hoca Ahmed Yesevî.....	32
İkinci Kılıç-Arslan.....	36
Ertuğrul Gazi.....	41
Gazi Süleyman Paşa.....	47
Timur.....	52
Oruç Reis.....	55
Bâbü'r Şâh	65
Gazi Husrev Bey	72
Turgut Paşa.....	78
Sâlih Paşa.....	86
Büyük Hasan Paşa	91
Seydî-Ali Reis	96
Özdemir Paşa	105
Barbaros-Zâde Küçük Hasan Paşa.....	108
Gazi Balı Paşa	113
Rüstem Paşa ve Yahyâ Bey.....	120
Koca Sinan Paşa.....	124
Kılıç-Ali Paşa	127
Piyâle Paşa	133
Kurdoğlu Hızır Reis.....	138
Özdemiroğlu Osman Paşa	143
Müezzîn-Zâde Ali Paşa.....	148
Ramazan Paşa	154
Hoca Sâdeddin Efendi	160
Mîmâr Mehmed Ağa.....	167
Peçevî İbrahim Efendi.....	173
Evlîyâ Çelebi.....	179
Evrengzîb Âlemgîr Şâh	186
Tarhan Sultan	191
Fâzıl Ahmed Paşa	199
Kazasker Mustafa İzzet Efendi	207
Midhat Paşa	209
Süleyman Paşa.....	217
Sultân Abdülhamid	224

İbnülemîn Mahmûd Kemâl İnal	234
Tal'at Paşa	239
Sâdeddîn Arel	247
Enver Paşa	257
Rauf Orbay	265
Yahya Kemal	271
Fuad Köprülü.....	276
Adnan Menderes	278
Nihal Atsız.....	285
Nihad Sâmi Banarlı	295
Orhan Osmanoğlu.....	298
Mehmed Altay Köymen.....	304
Alparslan Türkeş	308
Muharrem Ergin.....	310
Turgut Özal.....	313
Müellifin Diğer Eserleri.....	319

ÖNSÖZ

Ben, Türk edebiyatının bütün zamanlarda ve bütün mekânlarda yetişmiş Türkçe yazan en büyük biyografını şahsen tanıdım, sohbetinde bulundum. Bu zât, İbnülemin Mahmûd Kemâl İnal üstâdımızdır ki, bu kitabımda biyografisi seçilenler arasındadır.

Osmanlı'nın *terceme-i hâl* veya çoğul şekilde *terâcim-i ahvâl* dediği biyografi şimdi *özgeçmiş* tabir ediliyorsa da, bu kelimenin edebiyat ve ilimde kullanıldığını sanmıyorum. Daha çok resmî biyografiler için söyleniyor. Bir şahsın, şahsiyetin hayâtının ve kişiliğinin ana çizgilerini veren tarih türüne *biyografi* diyoruz. Biyografi yazarına da *biyograf*...

Biyografi, tarihçinin edebiyata yaklaşabilme yeteneği ile orantılı bir türdür. Onun için, edebiyatın bir türü şeklinde de ele alınmıştır.

Benim yazdığım şüphesiz tarihtir. Tarihin dış görünüşte en kolay gibi görünen, gerçekte en çapraz türü... Zira ele alınan kişi üzerinde her türlü detayı, birinci elden kaynaklardan çıkartmak gerekiyor. Tarihi kaynaklarımızın biyografinin ana çizgilerini vermekte çok yetersiz olduğunu söylemeliyim. Onun için her kısıntı bilginin üzerinde durmak gerekiyor. Ve bu, yetmiyor. O kişiyi, hem tarihteki, hem çevresindeki yerine oturtarak değerlendireceksiniz. Bu şekilde eleştireceksiniz. Girebildiğiniz ölçüde karakterine, ahlâkına, psikolojisine, zevklerine, komplekslerine nüfûz edeceksiniz. Ve bilhassa bu kitabımdakiler gibi kısaca tutulmuş biyografilerde çok kavrayıcı cümleler yazacaksınız. Anlattığınız kişiyi, okuyanla hemhal etmeye mecbursunuz.

Biyografisi kaleme alınan kişinin tarihteki, mesleğindeki yeri, özellikleri, müsbet ve menfi taraflarıyla ortaya konmak gerekir. Biyografi yazmak, pek çok yazarın sandığı gibi medhiye kaleme almak değildir. Biyografisi yazılan kişi ve o kişinin mensup bulunduğu akım veya toplum lehine bir medhiye... Tarihte hatasız tek şahsiyet bulunmadığını, derin tarihçiler bilirler. Dehâyı belirtmek kadar erdemsizliği vurgulamak mecburiyetindediniz...

Elinizdeki kitaptaki biyografiler, hayatları ve kişilikleri anlatılan şahsiyetlerin doğum sırasına göre kronolojik şekilde sunuldu. En yaşlıları Bumın Kağan, en gençleri Turgut Özal olmak üzere... Hayatta bulunan bir kişiyi almaktan kaçındım.

Tanıttığım şahsiyetlerin hepsinin Türk büyükleri, Türk dahîleri olmadıklarını sevgili okuyucularım hemen fark edeceklerdir. Daha mütevazı çapta büyükler de, Türk'e çok zarar vermiş birkaç kişi de alındı. Ancak çoğunluk, tarihimizin çeşitli alanlardaki dehâlarından seçildi. Hiç unutulmasın, tarihin küçükleri de, tarihin büyükleri dercesinde milletlerin hayâtını ve geleceğini şiddetle etkilemişlerdir.

Birkaç satırdan bağımsız kitaba kadar her hacimde binlerce biyografi kaleme aldım. Bunlardan -hepsi biz Türkler'den seçilmiş- 53 adedini bu kitabımda sevgili okuyucularıma sunuyorum. Yarıdan fazlası 1990-92 yıllarında *Türkiye* gazetesinde her hafta *Tarihten Portreler* başlığı ile tam sayfa hâlinde verilmiş yazılardan seçildi. Diğerleri, çeşitli yıllarda kaleme alınmış, dergi ve gazete sayfalarında kalmış biyografilerdir. Bir kısmı ise daha önce hiç yayınlanmadı.

Yılmaz ÖZTUNA
Ankara, 20 Mayıs 1997

Bizi Ergenekon'dan Çıkaran Türk Hâkanı

BUMIN KAĞAN

(ölm. 553)

Sevgili okuyucularım soruyorlar: “Ergenekon nedir? Ergenekon'dan Çıkış ne demek? Bir tarih olayı mı, sadece efsane, destan mı?” Bir kısım -daha yaşlı- sayın okuyucu şöyle diyor: “Çocuklarımız Ergenekon'un ne olduğunu bilmiyorlar. Öğrenmeden üniversiteyi bitirenler çok. Ne biçim millî tarih şuuru, ne biçim millî eğitimidir? Tarihçi olarak Ergenekon'u anlatır ve değerlendirir misiniz?”

Efendim, Ergenekon, bir coğrafya ismidir. Bir vâdînin adıdır. Orta Asya'nın kuzey-doğu kesiminde bir yerlerdedir. Hangi vâdi olabileceğini tarihçiler araştırmamışlardır. Ergenekon Olayı, Türkler'in İslâm öncesi bir efsanesi, millî bir destânı sanılıyordu. Çin kaynakları araştırılıp tercüme edilince, tarihî bir olay olduğu ortaya kondu,

Ergenekon'un sözlük anlamı “sarp dağ geçiti”dir. Bu geçitten geçilerek girilen vâdînin Altay Dağları'nda olduğu muhakkaktır (kuzey-batıda Sibiryaya ve Kazakistan'da başlayıp güneydoğuya doğru Moğolistan'ın batısında ve Doğu Türkistan'ın kuzeyinde uzanan ve 4.540 metreye varabilen sıradağlar). Şöyle: Çinliler'in T'u-kü-e (Tukyu) dedikleri, kendilerine Kök Türuk (Göktürk) diyen bir Hun boyu, Milât'tan sonra 400'e doğru, Çin'in Şansi eyaletinin batı kesiminde yaşıyordu. Başlarında Aşına Sülâlesi'nden ve Mete (Hun) hanedanından hükümdarları vardı. Çin imparatoru Tay-vy (saltanatı 424-451), bu Türk boyunun Tsiu-kiu-şi uruğunu kılıçtan geçirdi. Türkçede Aşına (ki “kurt” demektir) denen bu uruğdan sadece 500 aile, Altay Dağları'na can atıp kurtuldu. Orada Ergenekon vâdîsine sığındı. Tek noktadan geçit veren bu vâdînin çevresindeki dağlarda demir madenini işletip silahlandı. Şansi'nin batısından Altay Dağları, kuzey-batıya yaklaşık 2.200 kilometredir. Çin kronikleri her yıl Çinli vak'a-nüvislerce tutulduğu için, verdikleri bilgi kesindir. Şu

halde Göktürkler, dehşetli Çin takibi altında kaçarak Ergenekon'a sığındılar ve Çinliler ancak dağlara çarpınca, Ergenekon denen ıssız ve izbe vâdîye gizlenenleri bulamayıp çekildiler.

Bu olay 439 yıhnda geçti. Bu tarihte Çinlileşmiş bir Türk asıllı hanedanın, Türkçe Tabgaçlar denen Kuzey Liang devletinin, kendileriyle aynı sülâleden inen Göktürkler'i kılıçtan geçirdikleri biliniyor. Bu bilgi bize 6.000 ciltlik *Pien-i-tien* adlı Çin kroniğinden 1864'te Fransız sinologu Stanislas Julien'in tercümesiyle intikal ediyor (Stanislas Julien, *Documents Historiqu- es sur les Tou-kious* (Turcs), *Journal Asiatique*, Paris 1864, VI. Seri, III, s. 348-9'da).

Türkler'i Ergenekon'a kaçırıp yerleştiren Göktürk prensi Bilge Şad'dır. Yerine Ergenekon'da oğlu Tavu Şad geçti ki, önce Yabgu (kral), sonra Uluğ-yabgu (büyük-kral) ünvanlarını aldı. Zira Göktürkler, Ergenekon'da 96 yıl yani 3 kuşak kaldılar ve çok çoğaldılar. Tavu Yabgu'nun oğlu Bumın, 535 kutlu yılının kutlu bir gününde kağan (hâkan) ünvanıyla Ergenekon'dan çıktı. Mete'nin meşru halefi ve bütün Türkler'in büyük-hâkanı olduğu iddiasıyla çıktı. Göktürk büyük-hâkanlığını kurdu ve Japon Denizi'nden Kırım'a kadar bütün Türk boyları kendisini hâkan tanıdılar.

Bumın Kağan'ın Ergenekon'dan çıkışı, Türkler'in exodus'u, millî hurûc'udur. Hazret-i Musa'nın M.Ö. 1230'a doğru kavmini, firavunun zulmünden kurtarmak için, Üçüncü Ramses'in dehşetli takibi altında Mısır'dan Filistin'e götürmesi gibidir.

Gençlerimiz, Ergenekon'un edebiyatçılarımız tarafından kullanılan anlamları üzerinde de şaşırıyorlar. Şöyle: Ergenekon, Türk'ün sığınmak durumunda kaldığı, Türk'e cendere kadar dar gelen bir vâdîdir. Ergenekon'a Giriş, Türk'ün bu cendereye tıkmamasıdır. Ergenekon'dan Çıkış, Türk'ün, eski haşmet ve zenginliğine, eski hâkanlık sınırlarına kavuşmak için yaptığı tarihî hamledir. Bu bakımdan Mütareke döneminde (1918-22) Anadolu'nun işgal altında olmayan kısmı Ergenekon'a benzetilmiştir. Büyük romancı Yakub Kadri Karasmanoğlu, İstanbul basınının büyük gazetesi İkdâm'da bu yıllarda Millî Mücadele'yi desteklemek için kaleme aldığı milliyetçi yazılarını 3 cilt hâlinde *Ergenekon* adıyla toplamıştır. Bu bakımdan Ergenekon, bir milletin darda kaldığını, zorda bırakıldığını gösterir. Ama Ergenekon, aynı zamanda, bu küçük vâdîde Türk, 96 yıl çabalayıp kendini bulduğu için şanlı bir isimdir. Nitekim 535 yılında Ergene-

kon'dan çıkan Bumın Kağan, 552 yılında Göktürk Hakanlığı'nı, atası Mete'nin sınırlarına erişerek kurdu. Türkler, sınımış bir Hun boyu olarak girdikleri Ergenekon'dan, cihan fâtihi olarak çıktılar. Ve bu iş için bir asır yetti. O bir asır, Ergenekon yılları, Türk'ün en ümitsiz şartlarda sıkışıp kaldığı dönemdir.

Ergenekon'dan Çıkış'ın millî birlik mânâsı da büyüktür: Göktürkler'e, yani Bumın Kağan'a kadar Türk, Türkçe konuşan boylardan yalnız birinin, Ergenekon'a sığınan Hun boyunun adıdır. Diğer Türkçe konuşan boylara Türk değil, Hun, Tabgaç, Uygur kabîlinden boy adları verilmektedir ve bu adların sayısı düzinelercedir. Göktürkler o derecede şan kazanmışlardır ki, Bumın Kağan'dan başlayarak artık Türkçe konuşan bütün boylara Türk denmeye başladı. Tarihçiler Göktürkler'i, Osmanlılar'ın gerçek öncüsü, atası ve mürşîdi olarak değerlendirmişlerdir. Modern birçok Avrupalı tarihçinin Göktürkler'den Osmanlılar'a tabirini kullandığı görülür.

Sunduğum bu özetten artık Ergenekon'un Türklük için ne idüğü ortaya çıkar.

Ergenekon, Türk'ün madene hakimiyetini ve millî iradesini de simgeler. "Demirden dağlar" eritilerek geçit açılıp cendereden çıkılmıştır. Üstün silâhlar yapılarak Altaylar'dan inilmiştir. Geçiti Bumın Kağan'a, Bozkurt göstermiştir. Ergenekon'dan Çıkış'a Bozkurt, önde rehberlik etmiştir. Kurt başı, Göktürk bayrağının mızrağının üstündeki alem idi ki, İslâmî devirde hilâl ve son Osmanlı döneminde ay-yıldız alem oldu.

Kurdun -köpekler gibi- eğitilerek yol gösterebileceği bugün kesin şekilde anlaşılmıştır.

Ankara hükümeti 1922'de 10 kuruşluk ve 1925'te 10 paralık posta pullarının üzerine Bozkurt koydu. 1925'te 5 liralık ay-yıldız içinde büyük bir Bozkurt resmi olan banknotlar yayınlandı. Bu bozkurtlu 5 liralık, çocukluğumda benim cebimde olabilen en büyük kâğıt para idi. Atatürk'ün emriyle Millî Eğitim Bakanlığının girişine Râtib Tâhir'e yaptırılan Ergenekon'dan Çıkış tablosu asılmıştı.

Ergenekon olayı, Türk Millî Destanı'nın Göktürk parçası olarak, İslâmî dönemde destanlaştırılıp masallaştırılarak yazı diline geçirildi. 14. asırda Reşidüddîn'in Farsça, 17. asırda Ebülğazi Bahâdir Hân'ın Türkçe olarak verdikleri destan metni, asırlarca Türk millî efsanesi olarak kabûl edildi. Sonradan Avrupalı sinologlar Çin kay-

naklarını bulup tercüme edince, olayın tarihî olduğu ortaya çıktı.

Türk hakanlarının asırlarca öerste demir döğerek Ergenekon Gü-nü'nü kutladıklarını biliyoruz. Bu, Ergenekon'dan Çıkış'ın anılmasıdır. Prof. Abdülhalûk Çay, bunun Nevruz günü olduğunu uzun boylu anlatan bir kitap yayınladı.

Nevruz hakkında da birkaç cümle söylemek isterim. Türkistan'da ve bir döneme kadar Osmanlı'da kutlandığı gerçektir. Dîvân şii-ri-mizde nevrûziyye'ler vardır. Ancak son dönem Osmanlı'sında nevrûz kutlama âdetinin tavsadığı, hattâ ortadan kalktığı muhakkaktır. Nevruz, gece ile gündüzün 12'şer saat olarak eşleştiği, daha astro-nomik tabirle baharın başladığı gün olarak, bir takvim tabiri şekliyle bilinirdi. Ben İstanbul'da 19. asrı yaşıyan büyüklerimden hiç nevrûz kutlaması duymadım. Buna karşılık benim çocukluğumda bile gayri resmî olarak Hıdrellez yani 6 Mayıs günü kutlanırdı. Zaten doğrusu 22 Martta çayır çemene çıkılmaz. 6 Mayıs bunun için çok daha mü-nasiptir. Sonra bir tarihte 1 Mayıs, Bahar bayramı ilân edilip Hıdrel-lez silinmeye çalışıldı.

Mayıs, işçilerin bayramı olarak Batı'dan geldi. Batılılar'ın böyle anneler, babalar, kadınlar günleri de vardır. Ancak 1 Mayıs, komü-nistlerin resmî devlet bayramıdır. Bizde de 1970'lerde artık bahar bayramı hâminden çıkıp komünist bayramı hâline geldi, Lenin ve Mao bayrakları açılarak kutlandı. Kimse inkâr edemez ve o ihtilâl provası kanlı pislik günlerini kimse bize unutturamaz. Özleyenler, hâlâ çöp-lükte gözleri olanlar veya millî kültürden gaflet edenlerdir. Nevruz'u ise Türkiye'de Kürt milliyetçileri ortaya çıkardı. Kürtler'in millî bay-ramı olarak lanse edilmek istendi. Birkaç yıllık bir bid'attır. Tabîî Kürt Günü olarak isteyen vatandaşlarımız 22 Martta eğlenebilirler.

Bu vesileyle Alparslan Türkeş dostumu candan kutlamak istiyorum. Bir hâkanlık otağının gölgesinde Özal'ı, Demirel'i, İnönü'yü bir araya getirdi. Biz Batı Türklüğü ile Doğu Türklüğü arasında hoş bir manâli köprü kurdu. Altaylar'daki Ergenekon'dan nasıl açık denizle-re ulaştığımızı Antalya'da simgeledi. Cenâb-ı Hak, emsâl-i kesîresiy-le müşerref eyleye! Âmîn, bi-hürmeti Seyyidi'l-Mürselîn!..

Türkleri İslâm Dînine Sokan Büyük Hakan
ABDÜLKERÎM SATUK BUĞRA HAN
(901-955)

İslâm, 609 yılında doğdu ve İslâm devleti, Efendimiz'in Medine'ye hicret buyurmaları ile 622 yılında kuruldu. Biz Türkler'in İslâm ile ilk temaslarımız, Emevîler çağındadır (661- 750). Türkler, Türkistan'ı, Müslüman Araplar'a karşı şiddetle savundular. Ama iki kavim birbirine düşman olmadı. Denebilir ki, birbirlerinin yiğitliklerini ve savaş hünerlerini takdir ettiler. Böyle bir atmosferde, Türkistan'da iki muharip millet vuruşurken, Çin faydalanmak, Türkistan'ı, oradan İran'ı istilâ etmek istedi. Zira İran'ın Müslümanlar'dan önceki sahipleri Sâsânîler, Çin'e sığınmışlardı. Çin'i Müslümanlar'a karşı kışkırtıyorlardı.

751 yılında Çin serdârı Kao-Siyen-Çe, yel götürmez bir ordu ile Müslüman Araplar'ın üzerine yürüdü. Türkistan'a girdi. Isık Göl'ün batısında Talas'ta, Müslüman ordusunun serdârı Ziyâd ibni Sâlih'le karşı karşıya geldi. Türkistan'ın asıl sahibi olan Türkler ne yapacaklardı? Türkistan, Türk yurdu idi. Araplar da, Çinliler de müstevli idiler. Müslüman ordusu, Çinliler'e karşı zayıftı. Zira Araplar, üslerinden çok uzakta idiler. Talas, bugünkü Kazakistan'ın güneyindedir. Araplar Müslüman, Çinliler ise Budist idiler. O tarihte epey Türk, Müslüman ve Budist olmuştu ama Türkler'in asıl dinleri Gök Tanrı dini idi. Türk Hakanı, ilk bakışta şaşkıncu bir karar verdi; Müslümanlar'ı destekliyecekti. Ordusunu, Ziyâd ibni Sâlih'i desteklemek üzere Çinliler'e karşı gönderdi. Bu da Müslümanlar'ın tarihin akışına tesir eden önemli meydan muharebelerinden biri olan Talas'taki kesin zaferini sağladı. Daha önemlisi, Türkler'le Müslüman Araplar'ı yaklaştırdı. Esasen tam bu yıllarda Türkler, Emevîler'i devirmek için, Abbasî ihtilâlini desteklemiş, Ebû-Müslim-i Horâsânî'nin ordusuna asker vermişlerdi. İktidara gelen Abbâsîler, bu sebeplerle, Emevîler'in

Türkler'e karşı sert politikasını değiştirerek, onları İslâm toplumuna kazandırmak siyasetini takib ettiler. Hârûnû'r-Reşîd'in halîfe olan 3. oğlu el-Mûtasım'ın annesi Türk'tür.

Abbâsiler döneminde Türkler, İslâm medeniyetine faal şekilde katıldılar. Fârâbî, Cevherî, Hârezmî, Sûlî, Beşşâr gibi birinci derece de ilim, fikir ve san'at adamları yetiştirerek İslâm'ın şânma şân katıldılar. Bağdad ve Sâmerrâ'da Abbâsî halifeleri, hassa ordularını Türkler'den kurdular ve Türkler'e güvendiler. Mısır'da Türk askerî egemenliği başladı. Mısır'da Tolunoğulları, Azerbaycan'da Sâciler gibi ilk Türk hânedanları ortaya çıktı. Ama bu Türkler'in hepsi, Hılâfet-i İslâmiye ülkelerine gelip ihtidâ etmiş insanlardı. Esas Türk devleti, Türkistan'da idi. Esas Türk kitleleri burada yaşıyordu ve Müslüman değildi. Budist, Manihaist, hattâ Hıristiyan ve Şaman olan pek çok Türk kabilesi vardı. Fakat esas Türk kitleleri, Gök Tanrı dininde idi. Diğer Uzak Doğu dinleri gibi Gök Tanrı dini de, başka dinlere karşı yumuşak, hattâ açıktır. Semâvî dinlerdeki kesin sınırlar yoktur.

O zamanki Türkçe ile "Kök Tengri" dininin mabedi, râhibi, kutsal kitabı, düzenlenmiş ibadeti yoktur. Bu da diğer dinlere geçişi çok kolaylaştırmıştır. Ancak Buda ve Mani dinleri gibi Türk'e yabancı dinler, Türk toplumuna ve devletine zarar vermişti. Gök Tanrı, yalnız Türkler'in tanrısıdır, Türkler'i korur. Mûsevîler'in Yahova'sının yalnız onların tanrısı olduğu gibidir. İslâm inancındaki gibi Rabbül-âlemîn (bütün kâinatın tanrısı) değildir. Bütün bu unsurlara rağmen, millî bir dini bırakmanın kolay olmadığı açıktır. Zira Türkler, bin yıldan beri Asya ve Avrupa'da birinci derecede ağırlıklı rol oynamış, çok büyük imparatorluklar kurmuş bir millettir. Tarihi olmayan bir kabile, bir boy değildi. İslâm'ın zuhurunda Göktürk Hâkanlığı, Kore ile Kırım arasında uzanıyordu. Azametini anlamak için haritaya bakmak yeter.

Türk Büyük Hâkanlığı'nın ana yurdu, bugünkü Moğolistan idi. Ancak 840 yılında kuzeyden gelen bir Türk kavmi, Kırgızlar, bugünkü Moğolistan'ı ve hâkanın taht şehri Ötüken'i istilâ ettiler. Sonra doğudan, bugünkü Mançurya'dan gelen Moğollar da bu topraklara yerleşerek Kırgızlar'ı batıya sürdüler. Türkler, devletlerinin ağırlığını Türkistan'a taşıdılar. Bir Uzak Doğu kavmi iken, tam bir Orta Asya kavmi hâline geldiler. Burası, denizlerden en uzak Arz bölgesidir. Açık denizlere erişemeyen devletlerin ise geleceği yoktur.

Artık Türk Hakanı, Balasagun, Kâşgar gibi Türkistan şehirlerinde oturuyordu. Hakanlık tahtında Karahanlı hanedanı vardı. Bu hanedana Âl-i Efrâsyâb da denmektedir ki Türkçesi Alp Er Tunga Oğulları'dır. Efrâsyâb, Eski İranlılar'ın Alp Er Tunga'ya verdikleri addır. *Avesta*'da ve sonra Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinde böyle geçer. Milâd'dan Önce 624 yılında İranlılarca öldürülen Türk hakanı ve esas Büyük Türk Hâkanlığı'nın kurucusu, Milâd'dan Önce 174 yılında ölen Mete'nin atasıdır.

Karahanlılar'dan ilk Türk büyük-hâkanı Kül Bilge Kadir Han, sonra oğlu Hazır Arslan Han olup 924 yılında bunun yerine oğlu Satuk Buğra Han tahta oturdu. Mete'nin, Alp Er Tunga'nın 14. kuşak torunu olduğu hesaplanırsa, Satuk Buğra Han, Alp Er Tunga'nın 49. ve Mete'nin 35. kuşak torunudur.

Bu Satuk Buğra Han, daha şehzadelğinde Müslüman oldu. Fakat saltanattan mahrum edilmemek için imanını sakladı. Zira Türk Devlet düzeni, Gök Tanrı dini düzenine göre kurulmuştu. *Satuk Buğra Han Destânı*, İslâmî dönem Türk edebiyatının en önemli destanıdır. Bu destan, Dünya tarihinin akışını değiştiren Satuk Buğra Han'ın Abdülkerîm İslâmî adını alarak ihtidâ etmesini anlatır:

Satuk Buğra Han, 901 yılında Kâşgar'da doğdu. Kış idi. Yer deprendi. Çiçeklerle örtülmüş bahçeler, çimenlerle örtülmüş çayırar ortaya çıktı. Falcılar, Türk Hâkanı'na, bu çocuğun Müslüman olacağını, Türk Devleti'nin düzenini değiştireceğini söylediler. Hâkan kızdı, bebeği öldürtmek istedi. Buğra Han'ın annesi, "Müslüman olursa öldürürsünüz" dedi, çok yakarak oğlunun hayatını kurtardı.

Buğra Han, 12 yaşına geldi. 40 yoldaşı ile ava çıktı. At üzerinde bir tavşanı kovalarken arkadaşlarını kaybetti. Tavşanı gördü. Ancak tavşan, birden ihtiyar bir adam hâline dönüştü. "Ben Hızır'ım", dedi; "seni Hak dinine davet için geldim, Allah'ı tanı, dalâletten kurtul!". Buğra Han, saraya dönünce, karşısında Ebû-Nâsır Sâ mânî adlı hocayı buldu. Hoca kendisini Hızır Aleyhisselâm'ın memur ettiğini bildirdi. Gizlice küçük şehzadeye Allah'ı, Peygamber'i, *Kur'ân*'ı öğretti.

Amcası, şehzade Satuk Buğra Han'ın yabancı bir dine girdiğini öğrenince, eski dinine dönmesini emretti. Buğra, "ölürüm dönmem" dedi. Amcası, şehzadenin üzerine yürüyünce, yer yarıldı, onu yuttu. Satuk Buğra Han, bundan sonra tahta oturdu. İsminin yanına "Abdülkerîm" İslâmî adını da kattı. Büyük Türk Hâkanlığı'nın, İmâm-ı

âzam mezhebinde bir İslâm devleti olduğunu ilân edip bütün tebaasını ihtidaya davet etti...

Satuk Buğra Han Destanı, orijinal yazması 135 sayfa boyunca, böyle tatlı efsanelerle, Türkler'in İslâm'ı kabûlünü anlatır. Mîlâd'ın 924. yılıdır. Dünya tarihinin dönüm noktalarından biridir. Abdülkerim Satuk Buğra Han'ın siyâsî hayatını anlatmak yerine, onu İslâm dinini Türk Devleti'nin tek resmî dini olarak kabûle götüren politik ve moral sebepler üzerinde durmak istiyorum.

Büyük Türk Hâkanlığı, fütuhâtçı cihan devleti geleneğine aykırı olarak, Orta Asya'ya tıklmıştı. Gelecek, İslâm âlemine girmekle mümkündü. Türk Devleti de, bu âlemin kuzeydoğu sınırı üzerinde idi. Yolunu, Mâverâünnehr ve Horasan'a hâkim bir İran devleti, Sâmânîler kesiyordu. Bu barajı aşmak gerekiyordu. İslâm âlemine, müstevli olarak girmenin imkânı, imkânı olsa istikbali yoktu. Elde İslâm'ın kılıcı olarak girmek gerekiyordu. Türkler, bu kılıcı ellerine aldılar ve... Bir daha bırakmadılar... 20. asra kadar...

Sâmânî devletininde zaten epey Müslüman Türk tebeası vardı. Bunlar, Türk hakanlığı yönetiminde memnuniyetle kabûl edeceklerdi. Mâverâünnehr ve ardından Horasan'a inmek, jeopolitik engelleri yok ediyordu. Türk'ü açık denizlerin kapısına getiriyordu. Abdülkerim Han, belki bir buçuk asır sonra kurulacak Türkiye Devleti'ni, Akdeniz ve Karadeniz sahillerine erişmeyi de hayâl etmiştir...

Türk gelenekleri, İslâm şeriatine çok aykırı değildi. Meselâ Gök Tanrı dininden Türkler, domuz beslemez, domuz eti yemezlerdi. Zinanın cezası idama kadar gidebiliyordu. Kızlarda bekâret esastı. Uzaktan bir kabilenin Türk mü, Moğol mu olduğu hemen anlaşılırdı. Zira Moğollar domuz besler, yer, kadınlarını ve kızlarını misafire ikram ederlerdi. Nihayet Türkler, Gök Tanrı'larına "Tek Tengri" derlerdi. Allah'ın tek olduğunu kavrayabilmişlerdi ama, onun Gök Tanrıları olduğuna inanıyorlardı.

İslâm, Türkler için yabancı bir din değildi. Milyonlarca Türk, Türkistan'dan, İran'a, Arap ülkelerine gelmiş, ihtidâ etmiş, şan ve şerefle Müslüman toplumuna katılmışlardı. Budizm gibi dinleri kabûl edenlerin ise gelenekleri alt üst olmuştu. Meselâ Budizm savaşı yasaklıyordu. İslâm'da ise kutsal gazâ ve cihad vardı. Bu da Türk manevî yapısına ve Türk tarihine çok uygun düşüyordu.

Burada şunu ehemmiyetle belirtmek gerekir: Türkler, İslâm'ı kılıç zoruyla kabûl etmediler. Kendileri hidâyete tâlib oldular. Bunun da ne kadar büyük bir meziyet olduğu açıktır.

Türkler'in İslâm'ı kabûlü, 924 yılından sonra Dünya tarihinin akışını değiştirdi. Sünnîliğin Hanefî mezhebini, Mâtürîdî mezhebi ile beraber kabûlleri ise İslâm tarihine damgasını vurdu. İmam Mâtürîdî Hazretleri, Semerkandlı bir Türk'tür ve Satuk Buğra Han'ın yetiştiği topraklarda onunla aynı zamanda yaşamış, Buğra Han'dan 11 yıl önce 944'te ölmüştür. İmâm'ın irâde-i cüz'iyeye çok ağırlık vermesi, Türk karakterine uygun düşmüştür. İmâm-ı âzam Hazretleri'nin, Sünnî mezheplerin ilkinin kurması da öyle... Burada Abbâsî halîfelerinin de Hanefî olduğunu hatırlamak gerekir. Ancak bu mezhebi, İslâm'ın en kalabalık mezhebi hâline getiren Türkler'dir. Zaten bazı kitaplarda Hanefîlik için "Türk mezhebi" denmiştir.

Bu yıllar, Bağdad'da Abbâsî halîfelerinin, Şîî ve İranlı Büveyhîler'in tahakkümü altına düştükleri dönemdir. Türkler, önce Sünnîliği hâkim kılıp Şîî sultasından kurtarmışlar, sonra bütün İslâm'ın savunmasını üzerlerine almışlardır. Türkler, Müslüman olmasa idi, bugün Hind yarımadasındaki 300 milyon Müslüman yoktu. Haçlılar'a karşı İslâm'ı hangi güç savunacaktı? Şüphesiz Kudüs'e değil, Mekke'ye gireceklerdi. İslâm'ı Orta Avrupa'ya kadar götürüp Hıristiyan emperyalizmini hangi kudret 19. asra kadar geciktirecekti? Böyle bir dönemde Türk'ün İslâm'a katılması takdir edilmişti. Türkler'in Müslüman olması ile İslâm'ın coğrafyası, bir misli daha genişliyordu.

Satuk Buğra Han'ın Abdülkerîm adını almasından bir buçuk asır sonra, Karahanlılar'ın halefleri olan Selçuklular, İslâm âleminde yönetimi ellerine geçirdiler.

Ruslar'ın -Türkler gibi pagan iken- Hıristiyan olmaları, Satuk Buğra Han'ın İslâm'ı kabûlünden tam 33 ve Buğra Han'ın ölümünden ancak 2 yıl sonradır. Buğra Han'ın Hristiyanlık veya Budizm gibi başka bir dini seçmesi hâlinde tarihin nasıl değişeceği ortadadır.

Abdülkerîm Satuk Buğra Han, İslâm'ı benimsemekte direnen Budist ve Gök Tanrı Türkler'e karşı sert davrandı. Câhiliyet'te direnen Araplar'a yapılan muameleye benzer. 924 yılında Müslüman olup bu çok büyük inkılâbı gerçekleştirdiği zaman, Bizans'ı alan Fâtih'ten ancak 2 yaş büyük, 23 yaşında idi. 31 yıl tahtta kaldı. 955'te öldü.

Doğu Türkistan'ın Kâşgar şehri dışında Artuç'taki türbesinde gömüldür ki, ora Türkleri'nin kutsal makamı olarak bin küsur yıldan beri ve günümüzde de büyük saygıyla ziyaret ediliyor. Yerine oğlu Bay taş Mûsâ Han geçti. Artuk Büyük Türk Hâkanlığı için İslâm'dan başka bir iman, bahis konusu olmadı.

70.000 beyitli *Kutadgu-Bilik* adlı şâheseri yazan, Türk dilinin ilk dâhî şairi Yûsuf Hâs Hâcib, Satuk Buğra Han'ın torununun oğlu olan Hasan Buğra Han'ın başmâbeyncisi idi ve eserini 1070 yılında bu hükümdara sundu.

Dîvânü Lüğâti't-Türk yazan Kâşgarlı Mahmud, Satuk Buğra Han'ın torununun torununun torunudur. Malazgirt galibi Selçuklu Sultanı Alp Arslan, Kâşgarlı Mahmud'un muhtemelen babasının dayısıdır. Kâşgarlı'nın, Karahanlı prensi olmasına rağmen Selçuklular'a bağlılığının bir sebebi de baba annesinin Selçuklu prensesliğidir.

Dîvânü Lüğâti't-Türk, 25 Ocak 1072-10 Şubat 1074 arasında telif edildi. 1077'de Bağdad'da Halife (1075-1094) el-Muktedî (1056-1094)'ye sunuldu. Maksat, Sultân Alp Arslan'ın damadı olan genç Halife'ye Türkçe öğretmekti. Bu sırada Selçuklular, Halife'nin dünyevî saltanatını üzerlerine alarak, onu yalnız İslâm'ın manevî lideri şeklinde muhafaza ediyorlardı. Bağdad'ı bile bir Selçuklu valisi yönetiyordu. Kâşgarlı Mahmud, karabeti olduğu Halife'ye, eserinin önsözünde, Dünya saltanatının Türk burcundan doğduğunu, cihan devletinin Türkler'in elinde bulunduğunu, Türkler'e yaklaşabilmek için Türkçe öğrenmekten başka çare olmadığını açıkça söylüyor. Böylesine cesareti, ancak onun gibi bir Türk imparatorluk prensi gösterebilirdi.

Selçuklular, Satuk Buğra Han'ın açtığı ışıklı yolu takib etmiş, İslâm dünyasının liderliğini elde etmişlerdi ki, 20. asra kadar bu liderliği bırakmıyacaktırlardı. Türkler'in hâkim oldukları İslâm dünyasında Araplar ve İranlılar gibi büyük medeniyet sahibi kavimler yaşıyorlardı.

Abdülkerîm Satuk Buğra Han, Türkler'i Müslüman yapmakla, bir büyük milletin geleceğini aydınlattı. Onu yetiştiren bereketli topraklardan Ahmed Yesevî zuhûr etti. Yesevî'nin Horasan erenleri, Türk'e, takib edeceği manevî yolu gösterdiler. Türk ahlâkını ıstifâdan geçirdiler...